

Túl a filozófián

Vajda Mihály

TÚL A FILOZÓFIÁN

TYPOTEX

© Vajda Mihály, Typotex, 2013
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 279 809 7

Témakör: *esszé, filozófia, irodalomtudomány*

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!
Újabb kiadványainkról, akcióinkról
a www.typotex.hu és a [facebook.com/typotexkiado](https://www.facebook.com/typotexkiado)
oldalakon értesülhet.

Kiadja a Typotex Elektronikus Kiadó Kft.
Felelős kiadó: Votisky Zsuzsa
Felelős szerkesztő: Leiszter Attila
A borítót Kazimir Malevics *Szuprematista kompozíció*
című művének felhasználásával Tóth Norbert tervezte
Készült a Multiszolg Bt. nyomdájában
Felelős vezető: Kajtor Bálint

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Viola vendégkönyvébe</i>	9
<i>G., a vadász</i> (W. G. Sebald: <i>Szédület. Érzés</i>)	19
<i>Kedves Amanda, mondja, lehetek ma komoly?</i>	24
„ <i>Kicsit mindig sekélyebb a kép</i> ” (Elfriede Jelinek: <i>Kép</i>)	42
<i>Isten nyomokban...?</i>	52
<i>Alkony/Nightfall/Dämmerung - Götterdämmerung</i>	59
„ <i>Jöjj el szabadság, te szülj nékem rendet</i> ”	62
<i>Kristallnacht</i>	106
<i>Megőrizni a tartást</i> (Victor Klemperer <i>Naplója</i> kapcsán)	111
<i>A semmiből egy új világot épít...</i> (Helen Epstein: <i>Anyám nyomában</i>)	122
„ <i>Túl akartuk élni</i> ” (Laurence Rees: <i>Auschwitz. A nácik és a „végső megoldás”</i>)	128

<i>Megváltoztak-e a németek?</i> (Michael Stürmer: <i>A Német Birodalom</i>)	135
<i>A menekülő költő</i> (Krasznahorkai László: <i>Nem kérdez, nem válaszol [Huszonöt beszélgetés, ugyanarról]</i>)	144
<i>„...a démon rántette a kezét”</i>	163
<i>Mozart a változó világban</i>	190
<i>Hét perc a vasorrú bábáról</i>	213
<i>A humaniorák helye (rekapituláció, egyetértés és provokáció)</i>	219
<i>Röhögünk Heideggeren, de vele együtt nekirontunk...</i>	229
<i>Para(noid)jelenségek</i>	243
<i>Old Amsterdam avagy az Alte Monarchie</i>	252
<i>Feltámadás</i>	263
<i>Napló és önéletírás - filozófia az irodalom határán</i>	280
A KÖTETBEN SZEREPLŐ ÍRÁSOK EREDETI MEGJELENÉSI HELYEI	303

Filozófián innen, filozófián túl... Csak filozófia ne legyen. Már mint szakfilozófia. Mert az unalmas. S még akkor is, ha a leghatározottabban tisztában van azzal, hogy kérdései megválaszolhatatlanok, végül is olyan szövegeket állít elő, amelyek elfedik ezt a megválaszolhatatlanságot. Nos, ha most azt állítanám, hogy ilyen, a kérdéseinek megválaszolhatatlanságát szégyenlősen elfedő szöveget soha nem írtam, akkor hazudnék. Írtam, némelykor még ma is írok. Azt azonban merem állítani, hogy ebben a kötetben nem talál ilyeneket az Olvasó, s - ha nem szakfilozófus - remélhetőleg nem fog unatkozni. Mert én, a szakfilozófusok legnagyobb bosszúságára, játszani hívom. Néha olyan gondolatokkal fogunk játszani, amelyek a filozofálás látszatát keltik, úgy tűnik majd - csak néha, ígérem -, mintha becsapnám az Olvasót, s mégis a „szakmámnál” maradnék, ez azonban nem igaz. Csak egy szempontból, ez a szempont azonban reményeim szerint nem teszi unalmassá a szövegeket. Ez a szempont pedig a másként gondolás szempontja. Azt hiszem, hogy ez a dolgok másként gondolására való törekvés az, ami soka-

kat bosszant, sőt, sokakból olykor dühöt vált ki. Miért hiszik ezek, hogy ők mindent jobban tudnak?! Hát, nem hiszik. Egyáltalában nem hiszik. Csak egy dolgot hisznek: lehet a dolgokat másképp is látni, mint az a bizonyos heideggeri *das Man* látja. Heidegger talán azt hitte, hogy kilépvén az átlagos mindennapiság világából autentikusabban látunk és cselekszünk. Én ezt nem hiszem, s itt persze nem bocsátkozom vitába a filozófussal - azaz megszegném ígéretemet. Ígértem valamit? Igen. Azt ugyanis, hogy az itt következő, tartalmukat illetően nagyon is különböző szövegek nem úgy mutatják majd fel a dolgokat, mint ahogy azokat a „szakemberek”, közöttük a „szakfilozófusok” látják. Arra szeretném rávenni Olvasóimat, hogy bármiről legyen is szó, mindig tegyék fel velem a kérdést: „Nem lehetne ezt a dolgot másképpen, valahonnan máshonnan megközelíteni, mint ahogy azt a »common sense« teszi?” - De hát mi köze a szakhölgyek és szakférfiak látásmódjának ehhez a bizonyos „common sens”-hez? Nem válaszolom meg a kérdést. Az Olvasó vagy belátja ezt, vagy semmiképpen nem tudnám meggyőzni róla, hogy így áll a dolog.

Előre vettem egy szöveget, amely... amely azt bizonyítja, hogy hülyéskedés közben is lehet, amúgy csak érintőlegesen, feltenni komoly kérdéseket.

▪ Viola vendégekönyvébe

Kiállításokon találkoztam először vendégekönyvvel. Írja bele a tisztelt látogató a benyomásait (?), véleményét (?), mit tudom én. Azóta is majd' mindig elosonok a vendégekönyvek, akárcsak a koldusok mellett. Írnék én mindegyikbe, adnék én mindegyiknek, de hát szégyellem magam. Vannak „családi” vendégekönyvek is. Azok végtelenül erőszakosak. Vendégségben vagy, jól is érezted magad, lassan indulnál hazafelé, s akkor az orrod elé tolnak egy műbőrkötéses füzetet, hogy tessék ebbe beleírni valamit. Még csak meg sem kérdezhetem, hogy mit. S mi van, ha rosszul éreztem magam?

No, most meg az történt, hogy szunyókáltam a Kavics utcai lakásomban, egyszer csak szól a bunkófonom (ma már mindenki bunkó, tényleg, nem hülyéskedek, ezért aztán a valahai bunkófónt mobilnak hívják), hogy nem írnék-e valamit a Vendégekönyvbe. Akkor még nem tudtam, hogy az illetőt Violának hívják, ez csak a stuttgarti repülőtéren derült ki. Akkor még Judit volt. Egyértelműen Judit. De ez mindegy is. Szólt a mobil (mert én, bunkó nem kapcsoltam ki), kérdi akkor még Judit, ma már Viola, hogy nem írnék-e valamit a Vendégekönyvbe. Hogy

aludhassak tovább, gyorsan igent mondtam. Ki bír szunyókálás közben gondolkodni, s főleg, ki tudja felmérni az „igen” kellemetlen következményeit? Viola persze nem felejtette el, hogy igent mondtam, én meg aztán kérdem, hogy tulajdonképpen mi az a Vendégkönyv, s mit kéne abba beleírni. A Vendégkönyv az vendégkönyv (mindjárt kitalálhattam volna), hogy meg mit írok bele, az rám van bízva. De úgy alapján véve azt írom meg, hogy miről mi a véleményem, gondolatom, politika, művészet, élet, világ, amiről akar és éppen foglalkoztatja, a korábbi vendégkönyvekben szó esett politikáról, a szerző nagymamájáról, irodalmi élményeiről, csatáiról ezzel-azzal, ilyesmit szeretnénk, vagy mást, köszöni, Viola.

Szép Violám, sokkal okosabb nem lettem! Mindegy. Írok vala-mi-ről. Itt van mindjárt az örökös firkálás. Erről az a véleményem, hogy teljesen felesleges. Megnéztem, hogy mi van a 2010-es fiókban, vagy hogy hívják azt a virtuális valamit (mondjuk, fiókot), amibe 2010-es firkálmányaimat belerakom. Mi van benne? Először is egy esszé 1996 Budapestjéről, ezt is a később a Violává vált Judit varázsolta elő belőlem. Először azt hittem, hogy a dolog nem fog menni, de aztán csak-csak belelendültem. 1996 hin, 1996 her, va-

lami eseménynaptárral azért ellátott Viola, a do-
log arról szól, hogy miként is viszonyulok én va-
laha imádott városomhoz. Lehet, hogy másról is
szól, de másra nem emlékszem. Annyit piáltam a
vendégségben, mielőtt Viola a vendégkönyvet az
orrom alá tolta volna, hogy minden kiment a fe-
jemből. (A rossz német tévékrimikben ilyenkor
szarban van a pasas, mert gyorsan ráfogják, hogy
megölte a nagymamáját, s csak annyit tud mon-
dani, hogy az lehetetlen, ő a világon a legjobban a
nagymamáját szerette, de hogy hol volt abban az
időben, amikor belevágták a nagymamába a jég-
csákányt, azt nem tudja megmondani. Filmsza-
kadás. Németül *Filmriss*, magyarul biztos film-
szakadás.) Hogy ezt meg miért vállaltam el? Hát,
mert a Viola olyan elesetten tud nézni (láthatóan
[!] a telefonba is elesetten beszél bele), pedig na-
gyon is talpraesett. Tudja, hogy elesetten, szinte
könyörgőn néz, s a pasas el van veszve, máris írja
a Budapest-esszét. Később aztán ír a Vendég-
könyvbe is, de azt a Budapest-esszé vállalásakor
még nem tudhatta. Csak sejtette, hogy lesz itt
még más vállalás is.

Különben a Budapest-esszéről Judit (később
már Viola) ezt írta:

„Szerintem szép is és szomorú is. Kemény
szöveg.” Volt benne talán valami más is? Na, hát

itt a baj. Hülyéskedek, hülyéskedek, ami teljesen oké. Már régóta nem szeretnék okosakat írni. (Aztán persze olyat is írok. Okosat? Nem, nem okosat, hanem olyasmit, ami okosnak számít, például filozófiát. Írok olyat is, mert... Na, nem, a filozófiai szerkesztők nem néznek rám elesetten, az rangjukon aluli lenne. De néznek.) Miért ne hülyéskedjek? Bevallom, szeretek hülyéskedni. De hogy ezentúl már csak hülyéskedjek! Miért, mit akarsz csinálni? Nincs semmi jobb ötleted.

Na, szóval, mi lett a Budapest-esszé után. Jön egy e-mail. Írjak egy hétig naplót a *Litera.huba*. Mindjárt sejtettem, hogy az valami online dolog, olyat még nem írtam, hát kipróbáltam. Fecsegetem erről-arról, politikáról, a szerző nagymamájáról, irodalmi élményekről, meg hogy ezzel-azzal csatáztam. Ez nem mind igaz, de van, ami igaz belőle, s az a lényeg. A szerző nagymamája; ez esetben én vagyok a szerző. Titkos kéziratomban nagymama kétszer is szerepel. Egyszer inkább szegény nagymama koporsója, mint ő maga, amikor levitték a nagymamát a csillagos házban a harmadik emeletről a hátsó lépcsőn a földszintre. S nem egészen tízéves fejemen nem tudtam eldönteni, hogy vajon azért vitték-e a hátsó lépcsőn (cselédlépcsőnek is

mondják, nekünk hátsó lépcső volt), mert hullá volt szegény, vagy mert zsidó. Persze ezek a kérdések úgy vagy hatvan évvel később jutottak az eszembe, de csodálkozni már 1944 nyarán is csodálkoztam. Másodszor csak a nagymama lakásának WC-je szerepel, olyan összkomfortos polgári WC a Ferenciek terén, a háború után két család is ellakott volna benne. S a lichthofra nyíló ablaka felett egyszer megláttam egy denevért (vagy baglyot, a fene tudja már). A kérdés, hogy mertem-e a denevér-bagoly szeme láttára pisilni. Na, ennyit a szerző nagymamájáról. Csak fényképekről emlékszem rá, leszámítva a korporsót meg a WC-t.

Ezt követte egy feuilleton az *ÉS*-nek, az első-rakoztatott, mert volt benne hülyéskedés is, de komoly dolog is, hogy vajon mi a helyzet a filozófia meg a művészet viszonyával. Százezred-szer. Lehet, persze, hogy csak harmadszor. Ez meg úgy lett, hogy valamit ünnepeltünk az *ÉS*-nél, biztos azt, hogy megint eltelt egy év, és még mindig megvagyunk. Ezt különben bármikor megünnepelhetjük. Ugyanis, aki már nincs meg, az nem ünnepel. Ünneplés közben egyeztem meg Károlyi Csabával, hogy leírom azt, amit ott összefecsegtem. (Közben nézem az adatlapon a statisztikát. 10-15 ezer leütést engedélyezett

Viola, de aztán engedékenységében azt írta, hogy lehet akármennyi.) Aki nincs meg, az nem ünnepel. Erről jut eszembe Tordai Zádor barátom, aki a múlt héten itt hagyott bennünket. Írtam róla is az *ÉS*-nek, s hogy ezt itt most megemlítem, az észveszejtően zavaró, mert ez a szöveg valahogy csak hülyéskedés bír lenni (a Vendégekönyv miatt), s most őszintén szégyellem magam, hogy egy Zádorról írott szöveget is fel kellett itt sorolnom: Zádort ugyanis nagyon-nagyon szerettem, volt idő, amikor talán valamennyi barátom közül a legközelebb állt hozzám. Hogy miért szerettem annyira, azt, ha lehet az illet megmagyarázni, meg tudnám talán magyarázni itt is, de a magyarázatnak most csak egy ideillő tényezőjét említem: vele remekül lehetett hülyéskedni. Mert írt ugyan komoly filozófiai esszéket (könyveket is), de a mindig-komolykodókat teljesen hülyének nézte.

De még mielőtt a Zádor-nekrológra került volna a sor, írtam egy előadást arról, hogy miért van igaza Nietzschének, amikor azt mondja, hogy minden nagy filozófia a filozófus mémoires-ja. Aztán még egy előadás íródott az elpuskázott történelmi lehetőségekről, mindkettőt Kolozsvárt fogom a jövő héten megtartani. Ez a fizetség a meglepetésért, amely már november

óta vár rám Kolozsvár szép városában. Tudjátok, ott lakik a Szamosnál. (A meglepetésre nagyon kíváncsi vagyok. Mert nem az a meglepetés, hogy megjelenik az *Ilisszosz-parti beszélgetések* románul. Azt azonnal elárulták. Mellesleg: ez az *Ilisszosz* egy könyvem abból az időből, amikor a komolykodásból kezdtem átmenni a hülyéskedésbe. De az is lehet, hogy még nem.)

Na. Ennyi. De a felsoroltak közül eddig csak a szerző – a tisztesség ne essék szólván szerző – nagymamájáról esett szó. Különbben fényképei tanúsága szerint szigorú és szomorú asszony volt. Megeshet, azért volt szomorú, mert a második férje volt az talán, aki kijelentette, hogy anyám nem hülyéskedhet tovább, művészkedés, mi a fene... Ez egy komoly polgári család, textil-nagykereskedés, tessék végre megkomolyodni, s így anyám férjhez ment komoly foglalkozású apámhoz (hozzá kényszerítették? megeshet), nem művészkedett többé, így aztán kénytelen vagyok én hülyéskedni helyette.

Politika... Azt hagyjuk. Amit elbasztak a liberálisok, meg a szocialistáknak nevezettek, azt már úgyszem lehet helyrehozni. A propos liberálisok: jövő hétfőn a Margit körúton valami beszélgetésen veszek részt a Budai Liberális Klubban a liberalizmusról. Kuncze a partnerem. Hál'

istennek nem régi barátaim valamelyike. Azokat egyszerűen csak elküldeném a picsába. De azt hiszem, nem a magyar politikáról esik majd szó, hanem arról, hogy mi is ma az a liberalizmus, s mit akarhat egy liberális párt. Én nem tudom, Kuncze talán tudja.

Ha jól meggondolom, nagyon nem tudom. Szabadelvűség? De hiszen a szabadság elvben, a totalitárius diktatúrákat leszámítva, minden modern társadalom s benne minden irányzat alapértéke. Amíg nem volt az, nagyon is értelmes dolog volt az addigi status quót képviselő konzervativizmussal *szemben* liberálisnak lenni. De manapság? A szabadságot kifejezetten korlátozni akaró pártokkal, elképzelésekkel szemben? Oké. Csakhogy ebben az értelemben a konzervatív irányzatok is, persze, megint csak elvben, liberálisak. Meg aztán meddig terjedjen a szabadság? Korlátlan ne legyen, attól a jóisten mentsen.

Szóval, szinte reménytelen dolog liberálisnak lenni, csakis liberálisnak. A váltógazdaság egy ideig jól működött. A konzervatív oldal a működésre tett, a szocialista oldal meg a „túlműködés” eredményeképpen előálló szociális igazságtalanságokat kívánta kiküszöbölni. Most ugyan a konstrukció inogni látszik, de mit keres benne

az, aki csakis a szabadságra tesz? S persze nem a gazdasági tevékenység szabadságáról van szó, azt képviselik a konzervatívok, hanem bizonyos társadalmi szabadságokról. De ezeket miért képviselné párt? Miért nem a konkrét szabadsághiányos területeken kialakuló mozgalmak? Amelyek, persze, többnyire nagyon nem liberálisak. Na, majd meglátom. Még érdekes is lehet a beszélgetés.

Irodalmi élmény: Darvasi Laci *Virágzabálók*-ja. Lassan, de nagy élvezettel olvasom. S csodálom a szerzőt csodálatos fantáziájáért. De míg a *Könnymutatványosokban* inkább csak a fantáziáját csodáltam, addig itt a regény poézise is magával ragad. Hogy a fenébe lehet a legnagyobb szörnyűségeket is, anélkül, hogy szörnyűségkarakterüket felszámolnánk, még talán fel is fokozódik ezen keresztül a szörnyűségkarakter, ilyen szépségessé varázsolni? A művészet – mondjam most ki, ki tudja, miféle átkokat és lehülyézést vonva fejemre?, kimondom – a művészet nincsen meg, nincsen meg igazán a szépség nélkül.

*

Találkoztam Violával, átnyújtottam ezeket a lo-csogó oldalakat, s Viola persze elégedetlen. A szöveg nem elég szubsztanciális – mondja. Én is tudom: nem szól semmiről, de hát vendégkönyvbe nem szokás, nem is bír az ember értekezéseket írni. Próbálom azért megbékíteni Violát. Elmondom hát „szubsztanciálisan”, hogy tegnap láttuk – Violával – az új *Rózsalovagot*. Egypár hónappal ezelőtt láttam Stuttgartban is (persze, egy másik előadást). Akkor nagyon untam. A sváboknak ugyanis fogalmuk sincsen arról, milyen is volt a szecesszió Bécse. A svábok mindig csak derekasak. (Persze, lehet, hogy nem is svábok rendezték az előadást. Nem emlékszem már.) Most meg élveztem. Hirtelen megértettem, hogy miről szól Hoffmansthal szövege, Strauss zenéje – nekem miről szól. Hát, kérem, arról, hogy a romantikán, beleértve a romantikus szerelmet is, manapság (a szecesszió korában volt ez a manapság) már csak hangosan röhögni lehet. Hogy a romantikus opera is hazug, az operett az még hazugabb; de az Ökör báró *mégis* egy idióta csirkefogó, a Tábornagyné meg egy szomorú nemes lélek. S ki volna a *Rózsalovag*? Aki az istennek (a Tábornagynénak) sem hiszi el, hogy ő is olyan, amilyen, ha a jobbak közül való is. De hiszen még csak tizenhét éves!

Ha már fentebb szóba hoztam Darvasi Virágzabálók című regényét, miért ne maradhatnék az irodalomnál, a szépirodalomnál. Jöjjön hát Sebald, jöjjön hát Jelinek, jöjjön hát Bazsányi Sándor tükrében Nádas Péter! Gondolom, Sebaldot és Nádaszt nem kell magyaráznom. Korunk legjelentősebb írói közé sorolom mindkettőt. Jelineket is? Őt... De hát miért kell nekem írókat ide vagy oda sorolnom. A regényét, melyről alább szó lesz, igazából nem szeretem. De zseniálisnak tartom. Az Olvasó kezdjen ezzel a vallomással azt, amit akar.

▪ **G., a vadász**

(W. G. Sebald: Szédület. Érzés.

Európa, 2010. Blaschtik Éva fordítása)

Késő éjjel van, éppen a vadász negyedik halálára vonatkozó feljegyzéseimet nézegetem, amikor egyszer csak kialszik a villany. Érzésem: nem is reagálhatott volna a világ adekvátábban a pillanatra. Odakint zuhog, az egész környezet sötétbe borult, én kettesben Sebald furcsán cso-

daszép könyvével, „...és mégsem lehetett hinni ennek a csöndnek”. Az áramkiesés jelezte: a világ igenis olyan, amilyennek Sebald lenni jelzi – már majdnem azt írtam: leírja, de ez így nem lenne igaz –, hogy ugyanis „a legtöbb dolog nevetséges, ha meg nem nevetséges, akkor borzasztó”. S ez, hogy egy kis zivatartól egy modern nagyvárosban mindjárt áramszünet keletkezik, ez igenis nevetséges, bár, ha meggondolom Sebald könyvét szédítő sejtelmeivel, rejtelveivel, akkor talán a sötétben szédítő pillanatban borzasztó is.

Ja, de maradjak a vadász negyedik halálánál! Ha én Sebald lennék, nem pedig könyvének kritikusa, akkor igazából nem kellene szót vesztegetnem a vadász negyedik halálára. Mi sem lenne természetesebb, mint a vadász negyedik halála. Most éppen a negyedik, mert előrehaladván a könyvben, a negyedik részt olvasván, már szinte másra sem tudok gondolni, mint hogy mikor jön végre a vadász halála. Hogy kerül majd egyáltalán ide a vadász? Így azonban – vagyok, aki vagyok –, úgy érzem, számadással tartozom az Olvasónak. Bár? Hát, nem az ő baja, ha engem olvas, nem pedig Sebaldot? Szóval, a *Beyle vagy a szerelem különös faktuma* című első részben még csak mintegy mellékesen szerzünk

tudomást a vadász haláláról. Pontosabban: róla még mellékesen sem szerzünk tudomást. Csupán azt olvassuk, hogy „Beyle felhívta Mme Gherardi figyelmét egy minden jel szerint ugyancsak nemrég kikötött, nehéz, öreg ladikra, amelynek főárboca a felső harmadánál megropant, vitorlája pedig gyűrött és sárgásbarna volt, és amelyről két férfi sötét, ezüstgombos felöltőben épp egy hordágyat hozott le a partra, amelyen nagy, virágmintás, rojtos selyemkendő alatt nyilvánvalóan egy ember feküdt.” Beyle nem más, mint Henri Beyle, közismert nevén Stendhal, mindez pedig – állítólag – Riva kis kikötőjében történt 1813-ban. Hogy a rojtos selyemkendő alatt a halott Gracchus, a vadász fekszik, azt pedig Kafka novellájából tudjuk, ha tudjuk. Ehhez ugyanis pontosan emlékezni kéne a két férfi öltözetére és a selyemkendőre.

Gracchus, a vadász másodszor az *All'estero* című második részben hal meg. „A kép, amely annak idején Veronából való fejvesztett elutazásomkor belém vésődött, és amely, mielőtt még elfeledhettem volna, újra és újra a legélesebben jelent meg a szemem előtt, ez a kép most különös csillámokkal átszóve volt ismét előttem – két férfi ezüstgombos felöltőben, amint az egyik hátsó házból kivisznek egy hordágyat, amelyen

virágmintás terítő alatt nyilvánvalóan egy ember fekszik.” Gracchus, vagy éppen Cadavero, a vadász? Megeshet. A Pizzeria Verona egyik tulajdonosa (Cadavero Carlo), ahonnan az elbeszélő hét évvel előbb hanyatt-homlok menekült, akkor állítólag éppen vadászatra ment.

Dr. K. utazása a rivai kúrára. 1913, ismét Rivában. „Az azt követő évek folyamán hosszú árnyak borultak a Rivában töltött, miként dr. K. időnként mondta magának, éppoly szép, mint amilyen rettenetes őszi napokra, az árnyakból pedig lassacskán egy bárka körvonalai bontakoztak ki, árbocai érthetetlenül magasak, vitorlái sötétek és gyűröttek. Három teljes évig tart, amíg a bárka, szinte a víz fölött lebegve, beúszik Riva kis kikötőjébe. A kora hajnali órákban kiköt. Két köpenyes férfi... stb. ...egy ember fekszik. Gracchus, a vadász az.” Dr. K. meg kivételesen maga Franz Kafka, aki tényleg gyógyíttatta magát Rivában, a Garda-tó mellett.

Negyedszer aztán Gracchus – álneve ekkor éppen Hans Schlag, a vadász, de most már ő is kadaver – az *Il ritorno in patria* című részben valamikor közvetlenül a II. világháború után hal meg, látszatra ugyanúgy, mint az égi békéjéhez soha hozzá nem jutó Gracchus, de csak látszatra. Belezuhant ugyanis a szakadékba, de nem

halt szörnyet, a halál ugyanis csak később, megfagyás következtében áll be. Az elbeszélő – legyen az álneve W. G. Sebald – gyermekkori emlékét eleveníti fel W. faluban, ahová csak harminc év után tért vissza először: „...a szürke levegőből és a lassan pilinkéző hóból előbukkant a Borsdaráló fogadó tulajdonosának almásderes vontá szánja, amelyen egy borvörös lópokróc alatt nyilvánvalóan egy ember feküdt.” A halott Hans Schlag. De azért, biztos, ami biztos, „a halott bal felső karjára egy kis bárka volt tetoválva”.

Aki kulcsot keres ehhez a regényhez, nem-regényhez, novellafüzérhez, akármihez, az éppen, ha nagyon akar, találhat. Az emlékezet?, 1913 – vagy úgy általában ...13 –, emlékszünk, 1813, majd a „Vége” előtt „-2013-”, ezek a titokzatos évek?, a szerelem?, „a festészet gyanús volta”: Pisanello Szent Györgye talán még többször is visszatér, mint Gracchus, a vadász, bár a képet Dr. K. valószínűleg nem nézte meg Veronában?, vagy – megkockáztatom – az író irtózat-teli viszonya eredeti hazájához? De énszerintem nincsen neki kulcsa. Nem is kell hozzá. Úgy jó, ahogy van, ahogy értjük, vagy ahogy nem értjük.